

KOMPARATIVNI PRIKAZ PROAKTIVNIH MODELA RADA POLICIJE

COMPARATIVE OVERVIEW OF PROACTIVE POLICING MODELS

Pregledni znanstveni članak

Damir Vrabac

Ured za borbu protiv korupcije Kantona Sarajevo

damirvrabac@fkn.unsa.ba

Sažetak

Postoji nekoliko različitih modela rada policije, svaki sa specifičnim pristupima, ciljevima i metodologijama. Ovi modeli se razvijaju i prilagođavaju prema potrebama društva, izazovima koje donose savremeni oblici kriminaliteta i tehnološkim inovacijama. Tradicionalni (reaktivni) model ostaje osnovni pristup, ali sve više policijskih agencija usvaja proaktivne modele kako bi efikasnije rješavale savremene izazove u oblasti sprječavanja i otkrivanja kriminalnih aktivnosti. Ovi novi modeli odgovaraju na složenije izazove savremenog društva i naglašavaju važnost prevencije kriminaliteta, upotrebe tehnologije, saradnje sa građanima, kao i međuagencijske saradnje.

Cilj ovog rada je, na temelju analize savremene stručne literature, prikazati najvažnije i najkorištenije modele rada policije tokom posljednjih decenija i analizirati njihove osnovne karakteristike. Dobijeni uvidi mogu poslužiti kao smjernice za unapređenje policijskog djelovanja i daljnje reforme policijskog sistema u Bosni i Hercegovini, te ukazati na važnost preventivnih aktivnosti koje sprovodi policija.

Ključne riječi: *policija, model rada policije, proaktivni pristup, prevencija kriminaliteta, analiza podataka.*

Abstract

There are several different models of police work, each with specific approaches, goals, and methodologies. These models evolve and adapt according to the needs of society, the challenges posed by contemporary

forms of crime, and technological innovations. The traditional (reactive) model remains the basic approach, but an increasing number of police agencies are adopting proactive models to more effectively address contemporary challenges in the area of preventing and detecting criminal activities. These new models respond to the more complex challenges of modern society and emphasize the importance of crime prevention, the use of technology, cooperation with citizens, as well as inter-agency cooperation. The aim of this paper is, based on an analysis of contemporary professional literature, to present the most important and most frequently used models of police work over the past decades and to analyze their basic characteristics. The obtained insights can serve as guidelines for improving police action and further reforms of the police system in Bosnia and Herzegovina, and indicate the importance of preventive activities carried out by the police.

Keywords: *police, model of police work, proactive approach, crime prevention, data analysis.*

1. UVOD

Uloga policije u društvu se tokom historije mijenjala, kao i njena organizacija i metode rada. Tradicionalni model policijskog rada stavlja veliki naglasak na kontrolu kriminaliteta kroz strogo provođenje zakona i visoku policijsku vidljivost, a policijski rad se odvija na reaktivan način (Plant i Scott, 2009). Ovaj policijski pristup podrazumijeva da se policajci angažuju “od prijave do prijave”, ne uzimajući u obzir faktore i uslove nastanka kriminaliteta. Izvještaj o radu i uspjeh policijskih službenika kod tradicionalnog modela policijskog rada mjeri se i zasnovan je na reaktivnim policijskim akcijama, kao što je broj prijavljenih krivičnih djela, broj uhapšenih lica i brzina reagovanja na pozive građana, odnosno fokus policijskog rada u tradicionalnom modelu je na formi, a ne na pozitivnom utjecaju i djelotvornosti (Cordner, 2019). Nadalje, zbog svog pasivnog i reaktivnog stava, policija je zavisila od informacija iz javnosti. U ovakvim okolnostima, krivična djela bez svjedoka, bez žrtava (npr. trgovina drogom, korupcija), jedva da su otkriveni i procesuirani. Tokom godina, praksa je pokazala i postalo je jasno da reaktivno sprovođenje zakona, sa reaktivnim istražnim metodama, nije bilo tako efikasno kao što se možda očekivalo.

Ujedno, postalo je evidentno da se većina prijava građana ne odnosi na ozbiljne kriminalne aktivnosti, već na hitne pozive (npr. nesreće) i „trivijalne“ probleme.

Kod reaktivnog pristupa, policija djeluje nakon prijave ili saznanja da se negdje desila kriminalna aktivnost koja je u njenoj nadležnosti, što znači da se krivična djela istražuju tek pošto su počinjena, a postupanje policije je usmjereno prema utvrđivanju počinitelja i drugih okolnosti krivičnog djela. Takve istrage po pravilu podrazumijevaju prikupljanje dokaza počevši od „žrtve“ ili svjedoka, međutim ako ne postoje pouzdani svjedoci takve istrage nisu djelotvorne (Moore, 1992). Kada izostane prijava kao osnovni način saznanja za postojanje krivičnih djela, policijski organi su obavezni da indicije o krivičnim djelima prikupe putem drugih metoda i sredstava, odnosno dužni su samoinicijativno da tragaju za indikatorima kao vidljivim manifestacijama kriminalnih radnji. Weisburd i Eck (2004) u svom istraživanju zaključuju: da bi nepoznati počinitelac eventualno bio osuđen, potrebni su svjedoci ili materijalni dokazi – faktori koji nisu pod kontrolom policije.

Kod proaktivnog, a ujedno i preventivnog načina rada, policija djeluje unaprijed na osnovu prikupljenih saznanja o nekoj osobi, organizaciji ili događaju (nezakonito ponašanje), te se postupanje policije usmjerava prema otkrivanju i/ili sprječavanju krivičnog djela. Proaktivni pristup implicira predviđanje (anticipiranje) potencijalnih pojava oblika kriminaliteta i djelovanje unaprijed, s ciljem sprječavanja i otkrivanja kriminalnih aktivnosti u početnoj fazi. Proaktivna policijska djelatnost zahtijeva konstantnu prisutnost kriminalističko-operativnih i kriminalističko-analitičkih aktivnosti u određenom prostoru i vremenu. Osnovna karakteristika proaktivnog načina rada jeste da on omogućava otkrivanje i istragu krivičnih djela bez (isključivog) oslanjanja na saradnju i svjedočenje žrtava ili svjedoka. Ujedno, proaktivno istraživanje pruža mogućnost istražitelju da onemogući osumnjičene u izvršenju njihovih kriminalnih radnji, pri čemu Ratcliffe (2003) smatra da je ključni faktor raspolaganje kvalitetnim i pravovremenim podacima o aktivnostima i međusobnim vezama potencijalnih počinitelaca krivičnih djela. Posjedovanje velikog broja pouzdanih podataka omogućava s jedne strane realniju prognozu i uspješnije

sprječavanje kriminalnog djelovanja, a s druge strane omogućava efikasnije otkrivanje i rasvjetljavanje već izvršenih ili planiranih krivičnih djela (Ninčić, 2019).

2. PROAKTIVNI MODELI RADA POLICIJE

Promjene u policijskom radu, u proteklih 30 godina, imaju jednu zajedničku maksimu: prevencija je najvažnija, kao i bavljenje uzrocima, a ne posljedicama kriminaliteta. S ciljem ispunjavanja svoje osnovne funkcije, tj. stvaranje sigurnog okruženja za građane, policija je imala zadaću da iznađe najefikasnije modele rada kojima će odgovoriti ovim zahtjevima, te poboljšati policijski rad u savremenom društveno-političkom kontekstu. Dok smo kod tradicionalnog modela imali reaktivan i nasumičan rad policije, proaktivni pristup fokus stavlja na rješavanje problema, prevenciju, ranu detekciju i partnerstvo. Novi proaktivni modeli rada policije, koji su na temelju sistemskog pregleda literature identificirani i analizirani u ovom radu, navedeni su tabeli 1., a radi se o četiri najvažnija i najkorištenija modela proaktivnog rada policije tokom posljednjih decenija širom svijeta.

Tabela 1.: Proaktivni modeli rada policije u proteklih 30 godina

Engleski naziv	Njemački naziv	Prijevod na bosanski jezik
Problem-Oriented Policing	Problemorientierte Polizeiarbeit	Problemski orijentisani rad policije
Community Policing	Bürgernahe Polizeiarbeit	Rad policije u zajednici
Intelligence-Led Policing	Erkenntnisgestützte Polizeiarbeit	Rad policije zasnovan na obavještajnim saznanjima
Predictive Policing	Vorhersagende Polizeiarbeit	Prediktivni policijski rad

a) Problemski orijentisani rad policije (Problem-Oriented Policing)

Osnovni posao policije u tradicionalnom modelu bio je reagovanje na sigurnosno interesantne događaje (engl. incident-driven policing), a u slučaju kada policijski službenici saznaju za postojanje takvog događaja, nastojali bi da za što kraće vrijeme stignu na lice mjesta i riješe situaciju. Međutim, obzirom da se na događaje reagovalo bez rješavanja uzroka problema, eliminisanje budućih slučajeva bilo je krajnje neefikasno, te je rezultiralo

nezadovoljstvom građana. Prvi koji je javno ukazao na ovaj problem bio je Herman Goldstein (Goldstein, 1979), američki kriminolog i savjetnik tadašnjeg nadzornika Policijske uprave Čikaga, O.W. Wilsona. Goldstein je vjerovao da se policija ne bavi stvarnim problemima stanovništva i uporedio ih je sa prijevoznikom firmom koja je bila toliko posvećena pridržavanju reda vožnje da su vozači autobusa prestali da se zaustavljaju na stajalištima. Goldstein je smatrao da se policija ne bi trebala fokusirati na posljedice kriminaliteta, već na njegove uzroke. Drugim riječima, da bi policija djelovala efikasno, moraju se prikupljati informacije o svakom događaju i pronaći odgovarajući odgovori na osnovu uzroka tih događaja (sistematski proces rješavanja problema). Problemski orijentisani rad policije (Problem-Oriented Policing) uveden je i isproban tokom 80-ih godina 20. vijeka u okrugu Baltimor (engl. Baltimore County) u američkoj saveznoj državi Merilend (engl. Maryland) i gradu Njuport Njuz (engl. Newport News) u američkoj saveznoj državi Virdžinija (engl. Virginia), a detaljno je opisan i objašnjen u Goldsteinovoj knjigi iz 1990. godine (Goldstein, 1990). Ideja koju je Goldstein zastupao bila je jednostavna i logična, tj. djelovanjem na uzroke i uslove koji dovode do krivičnih djela, smanjit će se njihov broj, pa će se samim tim umanjiti i potreba za postupanjem policije na njihovom rasvjetljavanju (Milić, 2012). Drugim riječima, sigurnosno interesantni događaji koji su predmet policijske intervencije samo su simptomi (posljedice) osnovnog “stvarnog” problema i nastaviti će da se manifestuju sve dok postoje uzroci i uslovi koji ih generišu. Zbog toga se, u okviru problemski orijentisanog pristupa, policijsko postupanje ne završava „rješavanjem“ incidentnih situacija i problema (npr. podnošenjem krivične ili prekršajne prijave protiv izvršioca), već se nastavlja s ciljem identifikovanja skrivenih uzroka i uslova koji su doveli do njihove pojave (Milić, 2012). Problemski orijentisani pristup zahtijeva od policijskih službenika da traže obrasce - šablone (engl. Pattern) među pojedinačnim slučajevima, odnosno zajedničke elemente. Detaljna analiza problema i nepristrasna potraga za rješenjima ključni su elementi u problemski orijentisanom pristupu, koji policijski posao od rutinske primjene zakona pretvara u naučno-preventivni rad (Eck, 2006). Budući da su incidenti (događaji) obično samo očigledni simptomi dubljih problema, moraju se utvrditi njihovi uzroci i uslovi nastanka. U praktičnom smislu to bi značilo da npr. provalna krađa ili razbojništvo moraju biti zamijenjeni preciznijom kategorizacijom i

dopunjeni preciznim opisima, odnosno trebali bi uključivati opis lokacije, vrijeme izvršenja, modus operandi i informacije o počiniteljima. U potrazi za rješenjima, policija mora pronaći alternative koje pored policijske intervencije uključuju stanovništvo i druge institucije i organizacije (Goldstein, 1990).

Jedna od tehnika u praksi koju su koristili policijski službenici s ciljem „problemskog razmišljanja“ i rješavanja problema je tzv. SARA model (Eck & Spelman, 1987). Termin “SARA” predstavlja skraćenicu od engleskih riječi: scanning (skeniranje problema), analysis (analiza problema), response (odgovor na problem) i assessment (ocjena uspješnosti rješavanja problema). Taj pristup rješavanju problema postao je u tolikoj mjeri popularan da se često smatra sinonimom za problemski orijentisan rad (Milić, 2012). Još jedan pristup koji se koristio za identifikaciju problema u vezi sa kriminalitetom je analiza iz različitih uglova ili analitički trougao (engl. Problem Analysis Triangle), prema kojem moraju postojati tri stvari da bi se dogodilo krivično djelo: žrtva, počinitelj koji želi da počini krivično djelo i prilika u određenom prostoru/mjestu. Ako jedan od ovih elemenata nedostaje, vjerovatno je da neće doći do krivičnog djela. Ovaj pristup identifikaciji problema izveden je iz teorije rutinskih aktivnosti (engl. Routine activity theory). Također, u policijskom radu usmjerenom na probleme korišten je i model KAPRA (engl. CAPRA), a najbolje rezultate pokazao je u Australiji.

Problemski orijentisani rad policije (Problem-Oriented Policing) je krajem 20. vijeka postala jedna od najčešće korištenih policijskih strategija u Americi (Tilley, 2010). Uspjesi su zabilježeni u područjima sa visokom stopom kriminala, posebno kod krađa i drugih imovinskih delikata, ilegalne trgovine drogom, prostitucije i nasilničkog kriminaliteta (Braga i dr., 1999). U metaanalizi više studija, Weisburd i kolege (2010) utvrdili su da je problemski orijentisani rad policije djelotvorno sredstvo protiv kriminaliteta, potvrđujući široko prihvaćeno mišljenje policijskih istraživača. Najčešće spominjana kritika u vezi ovog načina rada se odnosi na fazu analize problema, sa primjedbom da su uzroci problema često samo površinski analizirani (Cordner & Biebel, 2005).

b) Rad policije u zajednici (Community policing)

Rad policije u zajednici je način rada policije koji naglašava izgradnju snažnog partnerstva između policijskih agencija i društvenih zajednica kojima služe, a sve sa ciljem zajedničkog uočavanja i rješavanja problema u lokalnoj zajednici. Ovaj način rada se zasniva na saznanju da policija mjere i radnje na sprječavanju krivičnih djela i drugih nedozvoljenih aktivnosti ne može uspješno provoditi sama i da mora uključiti različite partnere u svoje aktivnosti (Weisburd i Eck, 2004). S druge strane, javnost ima obavezu da pomogne policiji i da radi sa njom, zbog čega je nužna određena posvećenost uključenih aktera. U konačnici, rad policije u zajednici ima za cilj stvarati osjećaj sigurnosti, te jačati povjerenje građana u rad policije. Također, rad policije u zajednici temelji se na određivanju posebnih policajaca u rejonima (sektorima), gdje će imati autonomiju da rade i rješavaju probleme u lokalnoj zajednici, čineći svoje rejone (sektore) boljim i sigurnijim mjestima za život i rad (Trojanowicz i Bucqueroux, 1994).

Rad policije u zajednici kao model rada zasniva se uglavnom na idejama i radu američkih naučnika Germanna (1969) i Angella (1971), ali i na rezultatima rada Goldsteina (1979) i Wilsona (1982). U praktičnom pogledu, razvoj tehnologije doveo je do reorganizacije policije i promjene njenih metoda rada, a što je u konačnici dovelo do otuđenja i razbijanja veza između policije i građana. Pojavio se koncept profesionalizma, gdje se smatralo da su policajci dovoljno spremni i kompetentni profesionalci, te da uključivanje građana u preventivne aktivnosti nije od velike pomoći (Cordner, 2019). U teoriji, ali i u praksi nije razvijen univerzalni i jedinstveni model za uspješnu implementaciju koncepta policije u zajednici (Mustafić, 2022). Oblici te saradnje bitno ovise od uvjeta i prilika koje vladaju u samoj lokalnoj zajednici, ali i od interne organizacije policije. Bez obzira na različite modalitete u praksi, rad policije u zajednici ima tri glavne komponente (elementa), i to:

- Partnerstvo: formiranje partnerstva sa građanima i drugim institucijama;
- Organizaciona transformacija: strukturna prilagođavanja policijske organizacije, uključujući decentralizaciju, kako bi se zadovoljile potrebe građana i lokalne zajednice;

- Rješavanje problema: proces proaktivne i sistematske identifikacije problema, kao i pronalaženje rješenja za identificirane probleme u društvu (uključujući korištenje nekog sistematskog pristupa).

Model rada policije u zajednici je tokom vremena doživjela neke promjene, koje su se dešavale postepeno, a mogu se podijeliti u tri faze između 1979. i 2000. godine: 1. početak (inovacija), 2. širenje i 3. institucionalizacija (Oliver, 2000). Početak je obilježio Goldsteinov pristup i teorija razbijenog prozora (engl. the broken windows theory), a metode rada prve generacije ovog modela bile su ograničene na aktivnosti pješačke patrola i tzv. komšijske straže (engl. Neighborhood Watch) i bile su provedene u urbanim naseljima u nekoliko većih američkih metropola. Druga faza obuhvata period od 1987. do 1994. godine, kada se koncept i filozofija rada policije u zajednici počinje širiti među policijskim organizacijama u SAD (Olivera, 2000). U fokusu su bili problemi zloupotreba droga, strah od kriminala i poboljšanje odnosa policije sa građanima. Treća faza se opisuje kao generacija institucionalizacije, kada koncept rada policije u zajednici doživljava široku implementaciju među policijskim organizacijama u SAD, počevši sredinom 90-ih godina 20. vijeka osnivanjem COPS-a (Ured za policijske usluge orijentisane na zajednicu) i rekordnim vladinim donacijama za implementaciju ovog projekta. Model rada policije u zajednici se osim Sjedinjenih Američkih Država i Kanade, proširio i počeo primjenjivati i u većini evropskih demokratskih država, a u svakoj zemlji ima drugačiji oblik. Naprimjer, tzv. komšijske straže (engl. Neighborhood Watch) su manje popularni u Evropi nego u Sjedinjenim Američkim Državama. U Evropi se model rada policije u zajednici sastoji više od elemenata kao što su rješavanje problema i uključivanje civilnog društva u preventivne aktivnosti. Esencijalno gledano, model rada policije u zajednici podrazumijeva izgradnju pozitivnih odnosa između policije i građana, omogućujući građanima da se upoznaju sa policijskim službenicima i razgovaraju o sigurnosnim pitanjima. Policajci, s druge strane, imaju zadatak da pruže korisne informacije o samozaštiti i potaknu građane da učestvuju u prevenciji kriminala. Također, mogu biti uspostavljeni informativni centri gdje građani mogu dobiti dodatne informacije o programima prevencije kriminaliteta i metodama samozaštite. U nekim zemljama postoje i savjeti za sigurnost (bezbjednost), koji funkcionišu kao partnerski model saradnje između

policije i lokalne zajednice, a čiji je cilj unapređenje sigurnosti na određenom području. Savjeti za sigurnost uključuju predstavnike različitih institucija, uključujući lokalnu vlast, policiju, centar za socijalni rad, obrazovne i zdravstvene ustanove, medije i nevladine organizacije. Umjesto da se policija doživljava kao autoritet koji djeluje samo u kriznim situacijama, ovaj model naglašava saradnju, povjerenje i angažman lokalne zajednice.

Bez obzira na široku primjenu ovog pristupa u radu policije, dostupnih sistematskih studija o njegovoj efikasnosti ima jako malo. Također, treba istaći kako policijsko djelovanje utemeljeno na saradnji sa lokalnom zajednicom nije primjenjivo u svim slučajevima u kojima se očekuje angažman policije, poput prikrivenog prikupljanja podataka u kriminalističkim istraživanjima, rješavanja talačkih situacija i drugo (Borovec, 2013). Podaci iz meta-analize (Gill i dr. 2014) ukazuju da je rad policije u zajednici povezan sa smanjenjem broja krivičnih djela, ali samo u malom omjeru. Dobri rezultati ovog modela rada odnose se uglavnom na poboljšanje subjektivnog osjećaja sigurnosti građana, odnosno na percepciju policije i zadovoljstvo građana policijom. Jedan od razloga za slabije rezultate u kontekstu smanjena stope kriminala je pogrešna pretpostavka da svi građani imaju istu volju i sposobnost da preuzmu odgovornost za rješavanje problema, odnosno u praksi se pokazalo da je učešće građana daleko bolje u bogatijim naseljima sa relativno malim problemima, dok je učešće građana u problematičnim naseljima bilo slabo (Tilley, N. 2004). Drugi ključni razlog za loše rezultate je nejasna definicija rada policije u zajednici, odnosno raznolikost pristupa policijskog djelovanja pod nazivom „rad policije u zajednici“. Istovremeno, uvođenje modela rada policije u zajednici često nisu pratile potrebne strukturne promjene i prilagođavanja policijske organizacije, uključujući decentralizaciju.

c) Rad policije zasnovan na obavještajnim saznanjima (Intelligence-Led Policing)

Rad policije zasnovan na obavještajnim saznanjima (ILP) predstavlja evoluciju tradicionalnog policijskog pristupa, koristeći napredne tehnologije i analitičke alate kako bi se unaprijedila efikasnost policijske prakse u prevenciji i otkrivanju kriminala, te održavanju javne sigurnosti. Prvi put je uveden u Ujedinjenom Kraljevstvu (UK) devedesetih godina 20. vijeka, a

koristi se prvenstveno za sprječavanje teškog i organizovanog kriminala. Uz određene izmjene i prilagodbe, taj model su potom preuzele i druge evropske države, kao i Sjedinjene Američke države. ILP model se razvio u vrijeme kada su organizirani kriminal i terorizam bili u stalnom porastu, a uspješno suzbijanje ovih prijetnji zahtijeva obradu i razmjenu informacija u realnom vremenu. Prema Ratcliffe-u, najčešće citiranom naučnom autoritetu za ovu tematiku, „rad policije zasnovan na obavještajnim saznanjima naglašava analizu i obavještajna saznanja kao ključne elemente objektivnog okvira odlučivanja u kojem se prioritet pridaje žarištima kriminala, višestrukim povratnicima, kriminalnim grupama i licima za koja postoji visok rizik da postanu žrtve krivičnih djela” (Ratcliffe, 2008). ILP je model odlučivanja i upravljanja uređen po principu „odozgo nadole“ (engl. top-down), premda se komunikacija i razmjena informacija u okviru modela odvija dvosmjerno. Nasuprot tome, rad policije u zajednici je tipičan primjer modela „odozdo nagore“ (engl. bottom-up), koji za cilj ima povećanje povjerenja između policije i građana. Drugim riječima, s ciljem sprječavanja i otkrivanja krivičnih djela s obilježjima prikrivenosti i organiziranosti neophodan je proaktivan pristup i dugotrajno, plansko i organizirano prikupljanje i analiziranje podataka o krivičnim djelima i kriminalnim aktivnostima, sigurnosnoj situaciji, pojavama koje pogoduju nastanku i razvoju kriminaliteta, licima za koja postoji sumnja da učestvuju ili se pripremaju učestvovati u nekom obliku kriminala i slično. Pritom, analiza podataka je od krucijalnog značaja za donošenje odluka kako na operativnom nivou u pojedinačnim slučajevima, tako i na strateškom nivou za utvrđivanje prioriteta policije, odnosno za raspoređivanje i premještanja ljudskih i materijalnih resursa. Da bi nastala kriminalističko-obaveštajna informacija, neophodno je prikupljene podatke procijeniti, obraditi i analizirati (podatak + analiza = informacija).

S ciljem uvođenja u praksu modela kriminalističko obavještajnog rada, korišten je klasični obavještajni ciklus i prilagođen za potrebe kriminalističkog obavještajnog rada. Radi se praktično o procesu obrade informacija, koji Ratcliffe (2008) naziva “DIKI kontinuum” (DIKI je skraćenica za: Data (sirovi podaci), Information (informacije), Knowledge (znanje) i Intelligence (obavještajni proizvod). Od obavještajne analitike (analitičara) se očekuje da aktivno traži informacije koje su im potrebne, a ne

da čekaju da im "s neba padnu potrebni podaci", a sve kako bi mogli utjecati na donosiocje odluka, odnosno kako bi otkrili ili spriječili kriminalnu aktivnost na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou. Stoga, Ratcliff (2008) nameće potrebu uske suradnje analitičara i donosiocje odluka. U praksi postoje dva osnovna tipa kriminalističke analitike, strateška i operativna analitika. Općenito, operativna analitika se bavi konkretnim, pojedinačnim kriminalističkim problemom (krivičnim djelom) a strateška analitika je fokusirana na cjelokupnu sigurnosnu situaciju i dugoročnu analizu problema i njihovih uzroka. Temelj obavještajne djelatnosti je prikupljanje sirovih podataka iz svih relevantnih i zakonom dozvoljenih izvora, a što se vrši iz javnih (otvorenih) izvora ili tajnih (posebnih) izvora (ljudski izvori ili tehnička sredstva).

Uspješna implementacija ILP-a ovisi o brojnim faktorima, kao što su: kvalitet raspoloživih podataka, tehnički i materijalni resursi policije, te spremnost donosioca odluka da implementiraju proizvode analitičara i da dozvole razmjenu podataka s drugim relevantnim institucijama. Prema Leštanin i dr. (2018), u uspostavljanju i izgradnji efikasnog kriminalističko-obavještajnog modela, pored pravnog okvira, neophodne su organizacione promjene u policiji, softverska i tehnička podrška, baze podataka, obuke rukovodilaca i izvršilaca, promjena načina razmišljanja i razvijanje analitičkih kapaciteta. Model kriminalističko obavještajnog rada ima potencijal i van svake sumnje je da može dovesti do smanjenja kriminala, posebno u oblasti organiziranog kriminala, terorizma i korupcije. Međutim, sa naučnog aspekta to je izuzetno teško dokazati i stoga do danas ne postoje uvjerljive i prihvatljive studije o tome.

Nekoliko ključnih prednosti ILP modela su:

- ILP omogućuje brže prepoznavanje i odgovor na sigurnosne prijetnje, smanjujući vrijeme potrebno za reakciju na incidente.
- Analiza podataka omogućuje policiji da bolje rasporedi svoje resurse tamo gdje su najpotrebniji, što rezultira efikasnijim korištenjem osoblja i opreme.
- ILP može predvidjeti potencijalne probleme i identificirati područja s visokim rizikom od kriminalnih aktivnosti, omogućavajući policiji da

poduzme preventivne mjere prije nego što se dogodi kriminalni događaj.

- Integracija različitih sistema unutar ILP-a omogućuje bolju komunikaciju i koordinaciju između različitih dijelova policijske organizacije i drugih agencija, što može poboljšati reakciju na hitne situacije i olakšati razmjenu informacija.
- ILP može pružiti transparentniji uvid u operacije policije, što može povećati povjerenje građana i olakšati nadzor nad radom policije.
- Automatizacija određenih zadataka i procesa unutar ILP-a može povećati produktivnost osoblja i omogućiti im da se fokusiraju na složenije zadatke.

d) Prediktivni policijski rad (Predictive Policing)

Model prediktivnog policijskog rada (engl. Predictive policing) predstavlja u suštini nadogradnju modela rada policije zasnovanog na obavještajnim saznanjima. Cordner (2019) ističe da se kod ovog načina rada, prikupljeni podaci koriste ne samo za brže reagovanje na incidente, već i za njihovo predviđanje s ciljem da se isti spriječe (engl. Prevention) ili prijevremeno prekinu (engl. Preemption). Drugim riječima, takav način rada ima ne samo za cilj da se rasvijetli počinjeno krivično djelo i pronade učinilac, već pokušava da zaustavi počinjenje novih “budućih” krivičnih djela. Slično tome, Beck i McCue (2009) ističu da model prediktivnog rada policije pomiče policiju sa fokusiranja na ono što se dogodilo na fokusiranje na ono što će se dogoditi i kako efikasno rasporediti resurse, te da se u tom kontekstu suočavamo sa pitanjem kako izdvojiti operativno relevantne informacije iz “šume” prikupljenih podataka.

Model prediktivnog policijskog rada nije jedinstveno pripisan jednoj osobi ili izvoru, već je rezultat razvoja ideja i tehnologija tokom vremena. Ipak, nekoliko ljudi i organizacija igrali su važnu ulogu u oblikovanju i popularizaciji ovog modela. Jedan od ranih pionira u ovom području bio je kompjuterski naučnik George Mohler s UCLA (University of California, Los Angeles). On je 2008. godine objavio istraživanje o algoritmima prediktivne policijske djelatnosti koji su koristili matematičke modele za predviđanje gdje i kada bi se mogli dogoditi kriminalni događaji. Još jedna ključna osoba je William Bratton, bivši šef policije u Los Angelesu, koji je tada postojeći

“Compstat” sistem unaprijedio i razvio u sistem “PredPol”. Nadalje, organizacije poput RAND Corporation i policijskih agencija u gradovima poput Los Angelesa, Chicaga i New Yorka sudjelovale su u istraživanju i razvoju prediktivnih modela. Model prediktivne policijske djelatnosti kontinuirano se razvijao i popularizirao tokom vremena, a danas se koristi u mnogim policijskim agencijama širem svijeta kao alat za borbu protiv kriminala i optimizaciju upotrebe resursa. Ovdje treba napomenuti da prediktivni policijski rad otvara i brojna moralna, ali i pravna pitanja.

Generalno gledano, model prediktivnog policijskog rada koristi analizu podataka i algoritme za predviđanje gdje i kada će se vjerovatno dogoditi kriminalne aktivnosti. Prvi korak je prikupljanje različitih vrsta podataka relevantnih za kriminalne aktivnosti. To mogu biti historijski podaci o kriminalitetu, socioekonomski podaci, podaci o demografiji, vremenski podaci, informacije o prethodnim slučajevima kriminala itd. Nakon što su podaci prikupljeni, koristi se napredna analitika kako bi se identificirali uzorci i trendovi. Ovo može uključivati korištenje algoritama mašinskog učenja ili statističkih metoda za pronalaženje skrivenih veza između različitih varijabli i predviđanje budućih događaja. Na temelju analize podataka, razvijaju se prediktivni modeli koji mogu predvidjeti vjerovatnost kriminalnih događaja na određenim lokacijama i u određenim vremenskim intervalima. Prediktivni modeli integriraju se u policijske operativne procese kako bi pomogli u usmjeravanju resursa tamo gdje su najpotrebniji. To može uključivati raspoređivanje patrola na područja s visokim rizikom, praćenje sumnjivih aktivnosti ili identifikaciju područja koja zahtijevaju dodatne preventivne mjere. Nakon implementacije, prediktivni modeli kontinuirano se evaluiraju i prilagođavaju kako bi se poboljšala njihova tačnost i učinkovitost. Model prediktivnog policijskog rada se treba posmatrati i kao specifičan aspekt šireg koncepta “Smart policing”, koji uključuje širok spektar tehnologija i strategija za unapređenje policijskog rada, predviđanje kriminaliteta i preduzimanja preventivnih mjera.

Dio modela prediktivnog policijskog rada je tzv. mapiranje kriminaliteta (engl. Crime mapping), tj. proces analize i vizualizacije podataka o kriminalnim aktivnostima kako bi se identificirali uzorci, trendovi i prostorne raspodjele kriminaliteta unutar određenog područja. Ova tehnika koristi

geografske informacijske sustave (GIS) i druge alate za prikazivanje podataka na kartama. Također, jedan od alata u okviru modela prediktivnog policijskog rada je tzv. tehnologija prepoznavanja lica (engl. Facial recognition technology). Ova tehnologija koristi kompleksne algoritme i tehnike analize slika kako bi automatski identifikovala ili potvrdila identitet osobe na fotografijama, video snimcima ili u stvarnom vremenu.

Još jedan alat koji se koristi kod prediktivne policijske djelatnosti je tzv. analiza socijalnih mreža (engl. Social Network Analysis), a koristi se za analizu odnosa i veza između pojedinaca uključenih u kriminalne aktivnosti. Primjera radi, u borbi protiv terorizma analiza socijalnih mreža omogućava policiji da prati online aktivnosti potencijalnih terorista, identifikuje ekstremističke grupe i njihove simpatizere, kao i da otkriva planirane terorističke akcije. Također, u kontekstu borbe protiv organizovanog kriminala policija može koristiti analizu socijalnih mreža za mapiranje i praćenje aktivnosti organizovanih kriminalnih grupa, identifikaciju ključnih aktera, povezivanje različitih kriminalnih događaja i infiltraciju u kriminalne organizacije.

- *Uporedna analiza reaktivnog i proaktivnih modela policijskog rada*

U praksi postoje dva načina rada policije: reaktivni i proaktivni. Oba pristupa su jednako važna za efektivno funkcionisanje policije, ali kombinacija proaktivnog i reaktivnog rada omogućava sveobuhvatniji pristup održavanju reda i sigurnosti u društvu. Postoji veliki broj proaktivnih modela rada policije, a četiri najvažnija modela proaktivnog rada policije tokom posljednjih decenija su: Problemski orijentisani rad policije (Problem-Oriented Policing), Rad policije u zajednici (Community Policing), Rad policije zasnovan na obavještajnim saznanjima (Intelligence-Led Policing) i Prediktivni policijski rad (Predictive Policing).

Ključne razlike između reaktivnog i proaktivnog postupanja u kontekstu policijskog rada su:

1. Vremenski okvir:

Reaktivno postupanje se dešava nakon incidenta (događaja), dok je proaktivno postupanje usmjereno na djelovanje prije nego što dođe do incidenta.

2. Pristup:

Reaktivno postupanje se fokusira na rješavanje problema koji su već nastali, dok proaktivno postupanje nastoji da spriječi probleme prije nego što uopšte nastanu.

3. Angažman:

Reaktivno postupanje je često ograničeno na neposredne reakcije na incidente, dok proaktivno podrazumijeva uključivanje lokalnih zajednica u preventivni rad policije, kao i saradnju policije sa drugim institucijama.

4. Ciljevi:

Reaktivno postupanje ima za cilj da se brzo rasvijetle i istraže postojeće ili prijavljene kriminalne aktivnosti, dok proaktivno postupanje ima za cilj prevenciju i smanjenje kriminaliteta, kao i otkrivanje kriminaliteta s obilježjima prikrivenosti i organiziranosti.

Proaktivni modeli rada policije razvijali su se kroz različite faze istorije, kao odgovor na razvoj i evoluciju kriminaliteta. Oni su rezultat dugogodišnjeg rada, uz doprinos mnogih reformatora i inovatora koji su, kroz različite epohe i pristupe, postavljali temelje za savremene strategije prevencije kriminaliteta. Ključne osobe i inicijative koje su značajno doprinijele ovoj evoluciji dolaze uglavnom iz država engleskog govornog područja, da bi se iste dalje proširile i počele primjenjivati i u većini evropskih demokratskih država.

Razvoj ovih modela može se pratiti kroz nekoliko ključnih perioda i uticaja:

- Evolucija proaktivnih pristupa sredinom 20. vijeka

Tokom 1960-ih i 1970-ih, uslijed rastuće stope kriminaliteta i građanskih nemira na području Sjedinjenih Američkih Država (SAD), počinju se razvijati reformski pokreti u policiji. Ovi pokreti naglašavaju potrebu za prevencijom kriminaliteta i izgradnju boljih odnosa između policije i lokalne zajednice.

- Tehnološki napredak i analitika (kraj 20. i početak 21. vijeka)

Sa razvojem tehnologije, policijske agencije počinju koristiti kompjuterske sisteme za prikupljanje i analizu podataka, što im omogućava bolje praćenje i nadziranje kriminalnih aktivnosti i planiranje resursa.

- Savremeni proaktivni modeli (21. vijek)

Ovi modeli koriste napredne analitičke alate i algoritme za predviđanje gdje će se kriminalitet vjerovatno dogoditi. Fokus je na prikupljanju, analizi i korištenju obavještajnih podataka za preduzimanje ciljanih akcija protiv kriminalnih mreža i ozbiljnih pretnji. Također, dešava se integracija različitih tehnologija kao što su videonadzor, dronovi i napredne komunikacione platforme za poboljšanje koordinacije i efikasnosti policijskih aktivnosti.

Faktori koji mogu da utiču na dalji razvoj modela policijskog rada:

- Pojava novih i razvoj postojećih oblika kriminaliteta

Sa globalizacijom i razvojem novih tehnologija, pojavljuju se novi oblici kriminaliteta kao što su kompjuterski (sajber-cyber) kriminal i međunarodne kriminalne grupe i organizacije, što zahtjeva sve sofisticiranije i bolje pristupe u radu policije.

- Pritisak javnosti i transparentnost

Rast svijesti o građanskim pravima i potreba za većom transparentnošću i odgovornošću u radu policije također je jedan od faktora daljeg razvoja modela rada policije koji teže izgradnji povjerenja između policije i građana.

- Edukacija i obuka

Sticanje odgovarajućih potrebnih znanja i vještina, kao i primjena naučnih metoda u policijskim istragama, neophodni su za dalji razvoj i optimizaciju policijskog rada.

3. ZAKLJUČAK

Reaktivno i proaktivno djelovanje policije predstavljaju različite pristupe u policijskom radu. Reaktivno djelovanje je ključno za rasvjetljavanje i dokazivanje već prijavljenih krivičnih djela i pružanje pravde žrtvama (oštećenim), dok proaktivno djelovanje ima vitalnu ulogu u prevenciji kriminaliteta, te pri identifikaciji kriminalnih aktivnosti koje nisu prijavljene. Integracija oba pristupa omogućava policiji da efikasno obavlja svoju sigurnosnu funkciju u društvu.

Uporednom analizom osnovnih karakteristika reaktivnog i proaktivnog pristupa, ukazali smo na ključne prednosti, ali i izazove, koje prate savremene modele policijskog djelovanja. Također, u radu smo prikazali,

kroz dosadašnju policijsku praksu, identifikovane nedostatke tradicionalnog modela, usljed čega su mnoge policijske agencije širom svijeta prešle ili su u procesu prelaska na modernije, proaktivne modele policijskog rada koji se oslanjaju na interakciju sa građanima, međuagencijsku saradnju, upotrebu tehnologije i analitike, upotrebu kompjuterskih sistema za prikupljanje i analizu podataka, kao i druge proaktivne mjere za prevenciju kriminaliteta i otkrivanje krivičnih djela. Svaki od ovih modernih modela rada policije ima svoje filozofske, strateške, organizacione i operativne elemente.

Istovremeno, može se zaključiti da upotreba tehnologije i analitike u policijskom radu mora biti praćena adekvatnom kadrovskom popunjenošću kako bi se osigurala njena efikasna implementacija i korištenje. Bez dovoljno obučenih i kvalifikovanih kadrova, čak i najnaprednija tehnologija ne može biti potpuno iskorištena. Samo sinergijom tehnologije i obučenog kadra moguće je postići visoku efikasnost i efektivnost u policijskim operacijama. Također, policijski službenici moraju biti temeljno upoznati sa zakonodavstvom i pravilima koja regulišu njihov rad, posebno u domenu zaštite ličnih podataka, kako bi mogli djelovati u skladu sa zakonom, zaštititi prava građana i efikasno i odgovorno obavljati svoje dužnosti.

LITERATURA

1. Angell, J. E. (1971). *Toward an alternative to the classic police organizational arrangement: A democratic model*. *Criminology*, vol. 9 (2-3), pp. 185-206.
2. Beck, C., McCue, C. (2009). *Predictive policing: what can we learn from Wal-Mart and Amazon about fighting crime in a recession?* *Police Chief*, vol. 76 (11), pp. 18-25.
3. Borovec, K. (2013). *Strategija Policija u zajednici i njen utjecaj na strah od kriminala, percepciju kriminaliteta i javnog nereda u Hrvatskoj*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
4. Braga, A. A., Weisburd, D., Waring, E. J., Mazerolle, L. G., Spelman, W., & Gajewski, F. (1999). *Problem-oriented policing in violent crime places: A randomized controlled experiment*. *Criminology*, vol. 37(3), pp. 541-580.
5. Cordner, G. W., Biebel, E. P. (2005). *Problem-oriented policing in practice*. *Criminology & Public Policy*, vol. 4 (2), pp. 155-180.
6. Cordner, G.W. (2019). *Police Administration*. New York, Routledge
7. Eck J.E. (2006). *Advocate: Science, values, and problem-oriented policing: Why problem-oriented policing? Police Innovation Contrasting Perspectives*, pp. 117-132.
8. Eck, J. E., Spelman, W. (1987). *Problem-Solving: Problem-oriented policing in Newport News*. Washington, DC: National Institute of Justice.
9. Germann, A. C. (1969). *Community policing: An assessment*. *The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science*, vol. 60 (1), pp. 89-96.
10. Gill, C. E., Weisburd, D., Telep, C. W., Vitter, Z., & Bennett, T. (2014). *Community-oriented policing to reduce crime, disorder and fear and increase satisfaction and legitimacy among citizens: a systematic review*. *Journal of Experimental Criminology*. vol. 10, pp. 399–428.
11. Goldstein, H. (1979). *Improving policing: A problem-oriented approach*. *Crime & Delinquency*, vol. 25(2), pp. 236-258.
12. Goldstein, H. (1990). *Problem-oriented policing*. New York: McGraw-Hill.

13. Milić, N. (2012). *Mapiranje kriminala u funkciji problemski orijentisanog rada policije*. Nauka, bezbednost, policija, vol. 17, br. 1, str. 123-140.
14. Moore, M. H. (1992). *Problem-solving and community policing*. Crime and Justice, vol. 15, pp. 99-158.
15. Mustafić, M. (2022). *Rad policije u lokalnoj zajednici – saradnja i partnerstvo*. Zaštita i sigurnost, godina 2., broj 1. – str. 69-88.
16. Ninčić, Ž. (2019). *Kriminalistička kontrola u funkciji suprotstavljanja kriminalitetu*. Bezbednost, vol. 61, br. 2, str. 111-133.
17. Oliver, W. M. (2000). *The third generation of community policing: Moving through innovation, diffusion, and institutionalization*. Police Quarterly, vol. 3 (4), pp. 367-388.
18. Plant, J.B., Scott, M.S. (2009). *Effective Policing and Crime Prevention: A Problem-Oriented Guide for Mayors, City Managers, and County Executives*. New York: Center for Problem Oriented Policing.
19. Ratcliffe, J. H. (2003). *Intelligence-Led Policing. Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, no. 248, pp. 1-6.
20. Ratcliffe, J. H. (2008). *Intelligence-led policing*. London: Willan.
21. Tilley, N. (2004). *Community policing and problem solving*. U W. Skogan, *Community policing: Can it work?* (pp. 165-184). Belmont, CA: Wadsworth Publishing Co.
22. Tilley, N. (2010). *Whither problem-oriented policing*. Criminology & Public Policy, vol. 9 (1), pp. 183-195.
23. Trojanowicz, R. C., Bucqueroux, B. (1994). *Community policing: How to get started*. Cincinnati, OH: Anderson Publishing Co.
24. Weisburd, D., Eck J.E. (2004). *What Can Police Do to Reduce Crime, Disorder, and Fear?*. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 593, pp. 42-65.
25. Weisburd, D., Telep, C. W., Hinkle, J. C., & Eck, J. E. (2010). *Is problem-oriented policing effective in reducing crime and disorder?* Criminology & Public Policy, vol. 9 (1), pp. 139-172.
26. Wilson, J. Q., Kelling, G. L. (1982). *Broken windows*. The Atlantic Monthly, vol. 249 (3), pp. 29-38.